

ТЕМАТИЧНА НОМІНАЦІЯ

**Розвиток інноваційного потенціалу педагога
в умовах реалізації Концепції
«Нова українська школа»**

ТЕМА КОНКУРСНОЇ РОБОТИ

**Модернізація соціокультурного
простору Запорізького ліцею № 71:
розвиток соціальної компетентності
вчителів середньої і старшої ланки**

АВТОРИ ДОСВІДУ

Терновська Людмила Іванівна,
директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії

Ізюмова Світлана Леонідівна,
заступник директора, вчитель біології, спеціаліст вищої категорії

Продашук Віталіна Сергіївна,
вчитель української мови та літератури, спеціаліст

Запорізький ліцей № 71
Запорізької міської ради

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК

Варецька Олена Володимирівна,
професор кафедри початкової освіти,
проректор з науково-методичної роботи комунального закладу
«Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Запорізької обласної ради,
доктор педагогічних наук, професор

**Запоріжжя
2023**

Актуальність інноваційної розробки. Для сучасного суспільства характерним є його соціальна орієнтованість, що вимагає людину, яка здатна креативно мислити, продуктивно взаємодіяти із соціальним середовищем, постійно самовдосконалюватися, швидко адаптуватися до мінливих соціальних процесів, яка підготовлена до прийняття самостійних, компетентних рішень та здатна відповідати за них. Усе це відбивається й на системі освіти. Особливої актуальності це набуло з огляду на виклики, спричинені пандемією, а тепер – війною з РФ, коли кожний освітній колектив має згуртуватися, стати єдиною освітньою сім'єю. Отже, перед закладами постають завдання, які зосереджуються навколо проблем соціально орієнтованої освіти, подолання освітніх втрат, адже в цих соціокультурних умовах потрібні конкурентоспроможні високопрофесійні вчителі, які можуть здійснювати ефективну соціальну взаємодію, здатні прогнозувати наслідки соціальної поведінки, провадити самоуправління, досягати соціального успіху, упевнено вибудовувати стратегію власної поведінки з метою забезпечення балансу між очікуваннями, потребами, уявленнями про сенс життя та реаліями й вимогами соціальної дійсності.

Ефективне вирішення означених питань залежить від рівня соціальної компетентності вчителя, який неможливий поза соціокультурним простором родини, закладу освіти, середовища, у якому перебуває особа, без створення відповідних умов, середовища, згуртованого колективу.

Актуальність означеного питання підтверджена Законами України «Про освіту», Концепцією «Нова українська школа», Державним стандартом базової середньої освіти, професійними стандартами «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [8; 10; 7; 16; 15].

Останнім часом питанню формування / розвитку соціальної компетентності особистості, школярів, студентів, фахівців різних професій приділяється багато

уваги, однак постійні зміни умов життя, навчання (пандемія, війна) вимагають чутливої реакції і постійного реагування.

Безперечно, розвиток соціальної компетентності освітян має здійснюватися як у курсовий, так і міжкурсовий період. У свою чергу, створення умов для такого розвитку, подальшого навчання, позитивних змін, підтримання та відновлення соціально-емоційного здоров'я має відбуватися безперервно, комплексно. Саме у цьому полягає кваліфіковане управлінське рішення. З огляду на вищезазначене постала необхідність модернізації соціокультурного простору Запорізького ліцею №71 (далі по тексті – Ліцей) для розвитку соціальної компетентності вчителів середньої і старшої ланки, згуртування колективу для виконання завдань НУШ.

Теоретична основа розробки. Вважається, що в науковий обіг поняття «соціальна компетентність» увів німецький дослідник Г. Рот, який розглядав його як те, що відображає сферу взаємодії з іншими [3].

На підставі глибокого аналізу термінологічної бази щодо феномену «соціальна компетентність» (далі по тексті – СК), його змістового наповнення, особливостей прояву та застосування, ціннісної основи О. Варецька робить висновок про те, що це поняття є узагальнювальним для набору компетентностей, такою собі парасольковою конструкцією [4, с. 12], його використовують у вузькому та широкому значенні, а ключовими підходами в його формулюванні є когнітивний (сукупність соціальних знань), діяльнісно-поведінковий (адекватність і придатність до дії на основі навичок соціальної взаємодії й поведінкових сценаріїв), особистісний (визнається значущість мотиваційного складника й особистісних якостей для ефективних дій у стандартних і нестандартних ситуаціях), адаптивний (здатність до адаптації, співпраці й контролю за ситуацією), соціокомунікативний (ефективна взаємодія з оточенням у повсякденному житті) тощо [4, с. 11]. Базовими категоріями багатоаспектного поняття є здатності, здібності, сукупності якостей особистості, соціальних знань і вмінь, компетентностей, соціальні ролі, взаємодія із соціальним середовищем, саморозвиток, самореалізація тощо, що зумовлено проявом соціальної компетентності в усіх сферах життєдіяльності [5 с. 73].

З іншого боку, сутність СК може уточнюватися, зокрема й у контексті професійної, чи розглядатися як складник або один із видів професійної (В. Ландшеєр та ін.), професійно-педагогічної компетентності, важливий елемент професійної діяльності. Значущим є соціальний аспект професійної компетентності, у тому числі мотиви, здатність до самореалізації, самовизначення в ефективній педагогічній діяльності, готовність нести відповідальність за реалізацію прийнятих рішень у процесі професійної діяльності, встановлення зв'язку між педагогічним знанням і ситуацією розвитку, вміння добирати адекватні засоби й методи з метою створення умов для розвитку особистості учня, ступінь сформованості суспільно-практичного досвіду суб'єкта тощо [5, с. 66-69].

У нашій роботі соціальну компетентність розглядатимемо у вузькому значенні як складник професійної та спиратимемося на визначення М. Гончарової-Горянської, яка характеризує це поняття як особистісне формування, «свідоме вираження особистості, яке виявляється в її переконаннях, поглядах, ставленнях, мотивах, установках на певну поведінку, у сформованості особистісних якостей, які сприяють конструктивній взаємодії» [6].

Ураховано також визначення поняття «соціальна компетентність вчителя» В. Ковальчук. Науковець визначає його як володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, прийомами професійного спілкування; соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці. Дослідниця вважає, що соціальна компетентність вчителя – це його здатність на основі сформованих професійних знань та вмінь формувати в дитини здатність і навички ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, розвивати вміння встановлювати доброзичливі міжособистісні відносини, межі допустимої поведінки, розуміти почуття й поведінку оточуючих [9].

Розвиток соціальної компетентності педагогів ґрунтується на психолого-педагогічних теоріях та концепціях, які розглядають соціальні взаємодії та комунікацію в навчальному середовищі (зауважимо, що існують погляди на соціальну компетентність як складник комунікативної (за О. Варецькою) [5, с. 66] та такій характеристиці, як зміна соціальних ролей [20, с. 57]).

Зазначимо, що вчитель виконує дві ролі: перша – передання накопиченого людством досвіду (забезпечує засвоєння учнями певної сукупності знань, умінь та навичок). При цьому знання, уміння та навички стосуються як зовнішнього світу (їх можна передати «механічно»), так і самої особистості, людей та суспільства як органічного середовища (вони набувають реально особистісної сутності тільки тоді, коли «переживаються» самим учнем у живій практиці спілкування і взаємодії з учителем). Тому інша й найважливіша роль учителя – бути вихователем і наставником; сформувати в дитини здатність та навички ефективно вибудовувати взаємини з соціумом, дотримуватись загальноприйнятих норм поведінки. Саме цей соціальний аспект завдання вчителя і є обсягом його СК. Зміст останньої має поєднувати відповідний рівень розвитку особистості вчителя як результат соціального розвитку, що є сумою певних особистісних характеристик, потреб, здібностей, елементарних теоретичних уявлень і практичних навичок переважно у сферах соціального мислення, мовлення, мотивації, емоцій, міжособистісної поведінки (когнітивній, поведінковій, емоційній) [9].

Особистість є єдністю соціального та індивідуального. З огляду на це, змінюються її ціннісні орієнтири і, одночасно із суспільством, у якому вона живе, трансформується СК. На це впливають соціокультурні детермінанти (чинники).

Щодо «соціокультурності», то вона є детермінантою соціального розвитку тому, що всі чинники, які діють у суспільстві або впливають на нього, опосередковуються суспільною психологією як соціокультурним надбанням. Більшість же випадкових чинників впливу в соціумі є феноменами культури – позабіологічними, специфічними способами діяльності [5, с. 157].

Отже, серед соціокультурних детермінант (виокремлені О. Варецькою) – світові глобалізаційні зміни, колективні ментальності, соціальні ролі та колективні дії, соціально-демографічні, психофізичні, соціокультурні ознаки, види діяльності вчителя (медіа-, піар-, економічна, правова діяльність, діяльність із залучення ресурсів середовища, психологічної підтримки під час воєнних конфліктів тощо), які зумовлені розвитком середовища [4, с. 18] та інші. Зокрема це перегукується із

думкою В. Буяшенко, адже людина – «джерело активності, змістовності (базові смисли, цінності, способи формування мети та її досягнення тощо) якої обумовлюється досвідом її соціальної взаємодії з іншими людьми, її приналежністю до певної спільноти, з властивими для неї (спільноти) культурними особливостями та системою соціальних зв'язків і відносин, і місцем, яке вона (людина) посідає в ній» [1]. Безперечно, йдеться і про соціальний, культурний простір формування особистості.

Науковці виокремлюють такі основні змістові лінії у визначенні поняття «соціокультурний простір», як: 1) *результат діяльності* утворювального й інтеграційного характеру; 2) *інтегрована цілісність* соціуму, культури й особистості; *організоване середовище*, що оточує особистість; 3) *частина середовища*, де панує певний педагогічно сформований образ життя, а взаємодія всіх учасників визначається найчастіше моделлю його ідеального образу (за недооцінки суб'єктивної ролі особистості); 4) *динамічна мережа взаємозв'язаних педагогічних подій*, що є інтегрованою умовою особистісного розвитку дитини і дорослої людини [2, с. 36-37]. Зважатимемо на думку науковців, які саме четвертий підхід визначають найбільш продуктивним, особливо в умовах НУШ, адже він орієнтує на співпрацю, взаємодію, активну позицію всіх суб'єктів для створення рівних умов для здобуття якісної освіти й розвитку кожної дитини. У науці можна зустріти поняття «культурно-освітнє середовище», близьке за змістом з поняттям «соціокультурне середовище» [2, с. 39].

Цілком слушно, що для утворення соціокультурного простору необхідно визначити його основні компоненти й те, що має їх пов'язувати, включити у модель зв'язків діяльність дітей. За таких умов соціокультурний простір стане суттєвим чинником особистісного розвитку. Якщо такого не станеться, окремі компоненти стихійно впливатимуть на дітей (не завжди і не обов'язково позитивно). До структури даного простору відносяться професійний колектив закладу освіти, а основним механізмом його утворення – взаємодія колективів, які керуються єдиними педагогічними завданнями, принципами й підходами до виховання [2, с. 39].

Як зауважує J.J.-M.Jackson, результатом створення такого простору є досягнення спільної мети, відкритість учасників, установлення їх рівноправних відносин, готовність до взаємозбагачення й зближення для вирішення завдань спільної діяльності. Вчитель навчається занурюватися у духовний світ дитини, розуміти, мотиви її соціальної поведінки [19]. Це необхідно для того, щоб стати ефективним агентом змін останньої й поліпшення соціальних навичок для зменшення негативної взаємодії між однолітками [18], навчитися виявляти терпимість, толерантність. Саме тому вчитель має проєктувати діяльність на засадах соціального партнерства (з огляду на пряму й опосередковану дію довкілля), з урахуванням у соціально-професійній діяльності чинників, що впливають на соціокультурний простір і особистість учня. З іншого боку, соціокультурне середовище має відповідати певним вимогам відповідно до соціального призначення, а саме: 1) формувати соціально й особистісно значущі потреби, інтереси, запити і забезпечувати умови для їх задоволення відповідно до соціальних і культурних норм; 2) створювати умови для саморозвитку, самореалізації духовних і моральних сил особистості, соціальних спільнот; 3) забезпечувати умови відтворення соціокультурного потенціалу [12, с. 89].

Новизна розробки полягає в розробленні продуктивної моделі розвитку СК вчителя середньої та старшої ланки (далі по тексту – Модель), розкритті сутності мережевої взаємодії Ліцею та розвитку її в умовах реорганізації закладу освіти відповідно до Концепції «НУШ». Практична значущість полягає в укладенні положення про іміджевий центр ЗО, нотатника-путівника з розвитку соціальної компетентності вчителя, планів роботи майстерок творчих груп, «Індивідуального освітнього маршруту розвитку соціальної компетентності вчителя», методичних рекомендацій розвитку СК вчителя середньої та старшої ланки в соціокультурному просторі закладу освіти (на основі порівняльного аналізу повторного моніторингу розвиненості соціальної компетентності вчителів із результатами первинного моніторингу).

Вид досвіду за інноваційним потенціалом: модифікаційний.

Провідна педагогічна ідея розробки: підвищення ефективності розвитку соціальної компетентності вчителів середньої і старшої ланки в контексті Концепції «Нова українська школа» за дистанційного та змішаного навчання, в період воєнного стану та індивідуального професійного поступу педагога в умовах переходу гімназії до статусу ліцею завдяки вдосконаленню мережевої взаємодії закладу освіти й створення дорожньої карти управління ресурсним потенціалом як кроків модернізації соціокультурного простору Запорізького ліцею №71.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ РОЗРОБКИ:

Мета: розкрити особливості модифікування соціокультурного простору Ліцею для ефективного розвитку соціальної компетентності вчителів середньої і старшої ланки закладу освіти в умовах реалізації концепції «НУШ».

Завдання:

- опрацювати державні, нормативні документи, науково-педагогічну, методичну літературу, педагогічний досвід із питання розвитку соціальної компетентності вчителів, соціокультурного простору закладу освіти;
- розробити модель розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки, що передбачає вибір доцільних дидактичних одиниць;
- апробувати методики для визначення рівня розвитку соціальної компетентності вчителів у соціокультурному просторі;
- розкрити сутність мережевої взаємодії Ліцею та розширити її під час реорганізації закладу освіти;
- обґрунтувати висновки та розробити рекомендації для подальшого розвитку соціальної компетентності вчителів середньої та старшої ланки ЗО.

ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ДОСВІДУ

Концептуальний складник технології. Відповідно до Закону України «Про освіту» (зі змінами) [8], Проекту Закону України «Про післядипломну освіту» [13], Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 р. [11] кожен педагогічний

працівник зобов'язаний щороку підвищувати кваліфікацію з урахуванням особливостей, визначених постановою КМУ від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (далі – постанова № 800). Підвищення кваліфікації педагогічних працівників проводиться в міжатестаційний період відповідно до законодавства і є необхідною умовою атестації [14].

До переліку професійних компетентностей вчителя закладу загальної середньої освіти, визначених професійним стандартом, увійшли емоційно-етична компетентність та педагогічне партнерство. У професійному стандарті керівника (директора) закладу загальної середньої освіти також міститься емоційно-етична (як основа соціальної) та компетентність педагогічного, соціального і мережевого партнерства, а в трудових функціях прописано забезпечення партнерської й мережевої взаємодії; організацію безпечного і здорового освітнього середовища. Вказаними компетентностями й трудовими функціями педагогічні працівники мають оволодіти для виконання завдань Державного стандарту [7] та Концепції «Нова українська школа» [10]. Зокрема, останньою у формулі нової школи серед дев'яти ключових компонентів задекларовано «сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу» та «педагогіку, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками» [10, с.7]. Водночас йдеться і про формування у школярів соціальної та громадянської компетентності [10, с.12].

У роботі за основу взято конкретні структурні компоненти соціальної компетентності на рівні особистості, узагальнені О. Варецькою [5, с. 48], а саме: 1) наявність соціального статусу для можливості включення в соціальне середовище, доступу до нього; 2) вираженість соціальної рефлексії, здатності до прогнозування результатів своєї поведінки, своєї активності (наслідків своїх дій); 3) уникнення шкоди собі, довкіллю за рахунок своєї активності; 4) оволодіння відповідними спеціальними знаннями, вміннями, навичками (іншими регуляторами), що забезпечують включення в середовище; 5) вміння, здатність

протистояти тиску середовища, самостійність; 6) здатність вирішувати проблеми нетрадиційним способом; 7) прилученість до культури для дійсного усвідомлення мотивів поведінки, вчинків, аргументована самостійність особистості, її здатність опиратися різним ризикам і загрозам власному розвитку; 8) затребуваність тією соціальною структурою, у яку людина включається (відторгнення соціальним середовищем у межах даного як симптом її некомпетентності); 9) вираженість мотивації та ініціативності; 10) комунікативність.

Робота відбувалася в чотири етапи (з 2021 по I півріччя 2023 року). Етапи передбачали таку діяльність.

I етап – *теоретично-аналітичний (2021 р.)* – вивчення та аналізування наукових і методичних праць українських і міжнародних дослідників із проблеми; з'ясування потенціалу мережевої взаємодії закладу освіти (далі по тексті – ЗО) та ознайомлення з парадигмальним моделюванням; вибір методик визначення рівня розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки.

II етап – *аналітично-практичний (2022 р.)* – проведення первинного моніторингу рівня розвиненості соціальної компетентності вчителів; створення Продуктивної моделі розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки (далі по тексті – Модель) на підставі аналізованих даних, визначення принципів розвитку СК, окреслення методичних підстав та вимог до розвитку СК.

III етап – *практично-корекційний (2022-2023)* – апробування Моделі, за потреби коригування обраних дидактичних одиниць; створення картосхеми мережевої взаємодії ЗО; розроблення положення про іміджевий центр ЗО, нотатника-путівника з розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки, «Індивідуального освітнього маршруту розвитку соціальної компетентності вчителя», планів роботи майстерок творчих груп.

IV етап – *контрольно-оцінний (2022-2023)* – проведення повторного моніторингу розвиненості СК вчителів; порівняльне аналізування отриманих результатів із результатами первинного моніторингу; обґрунтування висновку про ефективність створеної Моделі та можливостей впливу мережевої взаємодії ЗО на

його ресурсний потенціал; коригування (за потреби) дидактичних одиниць впливу на розвиненість СК вчителя; презентування авторського досвіду роботи з опрацьованої теми; розроблення методичних рекомендації розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки.

Зупинимося більш детально. На *I етапі* фокус-групою «Іміджевий центр» спільно з адміністрацією Ліцею проаналізовано наукові й методичні джерела (українських і міжнародних дослідників) стосовно проблеми соціальної компетентності вчителя. Конкретизовано дефініції та сутність понять «соціокультурний простір» та «соціальна компетентність учителя», схарактеризовано показники та компоненти соціальної компетентності вчителя, критерії оцінювання, рівні розвитку СК (Додаток 1). Обрано методичку О. Варецької (Додаток 1А) для визначення рівнів розвитку соціальної компетентності вчителя. Зауважимо, що СК вчителя – це складне системне явище, яке поєднує такі структурні компоненти, як мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, операційний, особистісно-професійний, рефлексивний [5, с. 98]. З огляду на означене, а також на обмеженість обсягу виставкової роботи нами висвітлюється два (із досліджених взагалі) найбільш актуальні (на нашу думку) для розвитку соціокультурного простору 3О компоненти: мотиваційно-ціннісний та рефлексивний. Висунуто ідею створення системи мережевої взаємодії 3О та моделі розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки.

На *II етапі* проведено первинний моніторинг рівня розвиненості соціальної компетентності вчителів Ліцею, для чого використано методики – анкети, складені та модифіковані О. Варецькою «Мотиви соціальної поведінки вчителя», «Оцінка здатності вчителя до соціального розвитку», «Карта самоаналізу готовності педагогів до підвищення рівня соціальної компетентності у ЗНЗ». Результати моніторингу представлено у Додатку 2. Вони вказують на те, що найбільша кількість опитаних відчуває задоволеність від добре виконаної роботи (88,6%), має бажання працювати у безконфліктному педагогічному колективі (86,4%) та усвідомлює соціальну значущість професійної діяльності педагога (68,2%).

На підставі вище вказаного розроблено Модель (рис. 1), яка містить блоки-частини. Перший – висвітлює принципи, методичні підстави та вимоги до СК вчителів середньої та старшої ланки, первинний та повторний моніторинг. Інший блок-частина – п'ять етапів та їхній зміст.

Під час створення Моделі використано зразок продуктивної моделі А. Семенової [17]. За концептуальною системою парадигмального моделювання науковця обрано її модель-концепт, яку модифіковано та адаптовано для нашого закладу освіти.

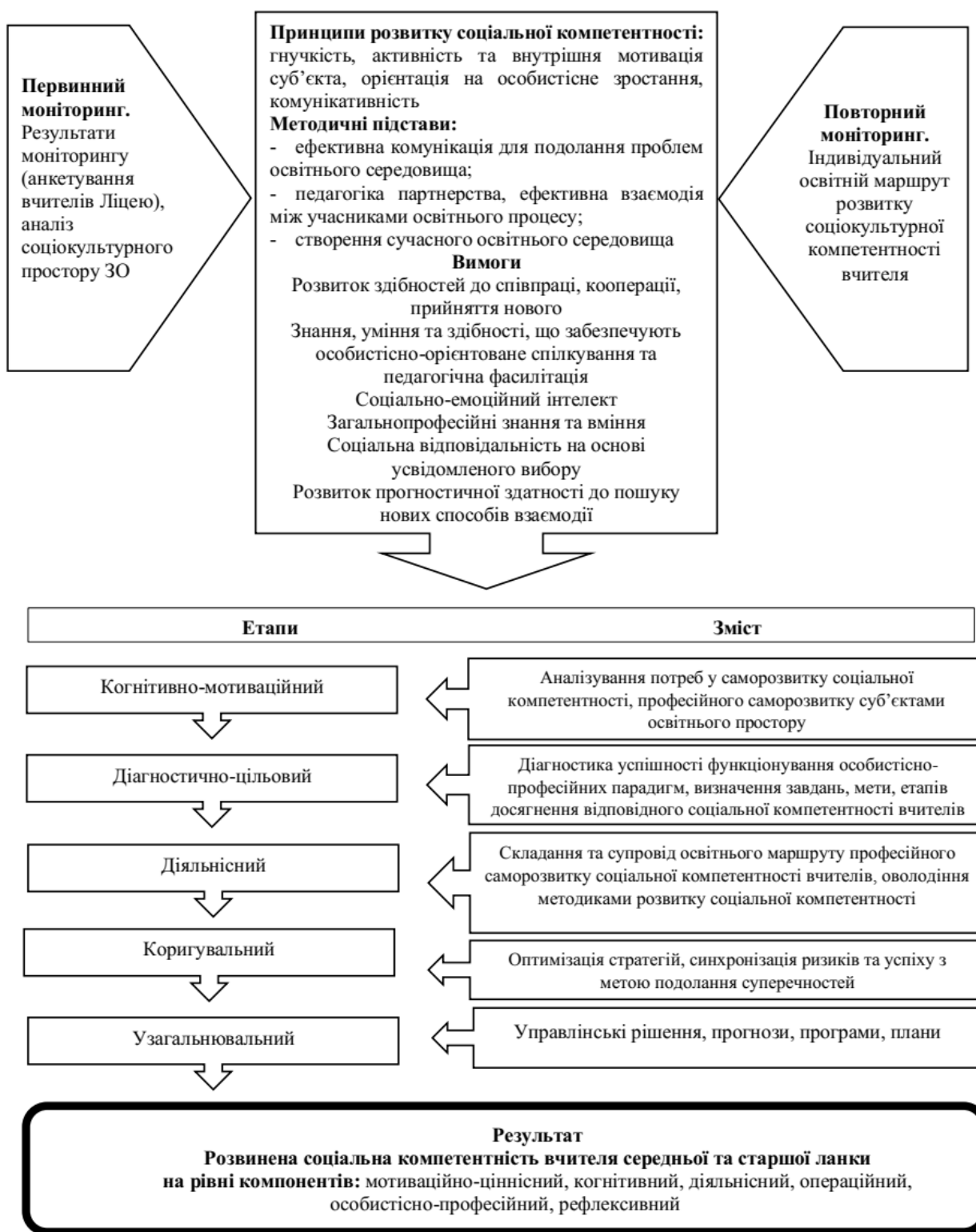

Рисунок 1. Продуктивна модель розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки у Ліцеї №71

Це продуктивна модель із системним підходом та прогностичним складником (створення і накопичення банку матеріалів за А. Семеновою). Нами

дотримано всі етапи моделі, розкрито їхній зміст, проаналізовано динаміку розвитку СК вчителя середньої та старшої ланки за двома компонентами (методики О. Варецької). Зважаючи на те, що наш варіант Моделі досить мобільний, можемо в різний час аналізувати й інші структурні компоненти СК (когнітивний, діяльнісний, операційний та особистісно-професійний) залежно від поставленої мети, відслідковувати зрушення, які відбуваються.

Результатом упровадження вказаної Моделі визначено розвиненість СК за означеною п'ятикомпонентною структурою. З метою модернізації соціокультурного простору ЗО у зв'язку з набуттям статусу ліцею проаналізовано внутрішні та зовнішні зв'язки в рамках мережевої взаємодії закладу. Розвиток СК вчителів ЗО здійснено в межах роботи творчих майстерок.

На III етапі для з'ясування ефективності та подальшого удосконалення Моделі проведено опитування під час співбесід із учителями ЗО за допомогою карток самоаналізу розвитку СК.

Для наочності створено картосхему (рис. 2) мережевої взаємодії ЗО із висвітленням розгалужених зв'язків у соціокультурному просторі Ліцею у зв'язку з реорганізацією ЗО та окреслено напрями розширення зв'язків, як-от: налагодження процесів логістики, обрання курсу на збільшення контактів різних рівнів, збагачення потоків інформації, посилення зв'язків між суб'єктами співпраці, розгалуження «горизонтальних альянсів».

У запропонованій мережевій взаємодії розглянуто зв'язки, що встановлені на основі партнерства, спрямовані на досягнення спільної мети, мікроцілей учасників процесу взаємодії (учнів, учителів, батьків, представників організацій, установ, товариств та ін.). Нашу мережеву взаємодію будували за принципом парасолькової організації. Її розглядаємо як *трирівневу конструкцію*.

У Ліцеї налагоджено зв'язки між суб'єктами, фокус-групами, спільнотами, об'єднаннями; створено розвинену систему комунікацій між учасниками, забезпечено обмін інформаційними та методичними ресурсами (ланцюги «адміністрація-вчителі (предметники)», «адміністрація-учні», «адміністрація-батьки»).

Рисунок 2. Картосхема мережевої взаємодії Запорізької гімназії №71

У соцмережах улаштовано безперервну комунікацію між учнями, учителями, батьками (Viber, Telegram, Instagram, Facebook). Учителі є учасниками спільнот, створених за напрямками «Абетки для директора» та разом з адміністрацією Ліцею здійснюють внутрішній аудит ЗО для коригування подальшої роботи. Методичні об'єднання вчителів-предметників взаємодіють для здійснення компетентнісного, інтегрованого, особистісно-орієнтованого, інноваційного підходів.

Місцем перетину горизонтальних ліній, майданчиком для соціальної взаємодії вчителів, учнів та батьків став бібліотечний хаб як простір для спілкування, соціальних ініціатив, особистісного розвитку, навчання, творчості та активного дозвілля. Хмарні технології та цифровізація дозволили мати в постійному доступі всі матеріали та будь-яку методичну підтримку.

Мережева структура соціокультурного простору охоплює всі заклади, розташовані поблизу Ліцею №71 у Вознесенівському районі (*другий рівень*), а саме: Комунальні заклади, підпорядковані Запорізькій обласній раді «Запорізький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді "Грані"», «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді», «Запорізький обласний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді», «Обласний центр патріотичного виховання молоді», а також Комунальна установа «Міська дитяча клінічна поліклініка №2», комунальний заклад «Палац культури «Орбіта», районні бібліотеки, Запорізька дитяча музична школа №3, центр розвитку «Анаель» та ін. Із деякими з них відбувається обмін учнівським контингентом, із деякими – інформаційним ресурсом, а в умовах COVID-19 й повномасштабного вторгнення рф з більшістю закладів співпрацюємо дистанційно.

На *третьому рівні* – структури, що здійснюють управлінську діяльність, професійне консультування та надають можливість підвищувати кваліфікацію педагогічних працівників, а саме: комунальна установа «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Запорізької міської ради і територіальні відділи освіти супроводжують діяльність ЗО, Комунальний заклад «Запорізький

обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради забезпечує підвищення кваліфікації і професійне консультування, Національний еколого-натуралістичний центр (провідна установа в галузі розвитку позашкільної біологічної, екологічної, аграрної освіти в Україні) надає якісну позашкільну еколого-натуралістичну освіту учнівській молоді, вміло поєднує загальні та регіональні проблеми. Участь учителів у професійних спільнотах району забезпечує професійне консультування, спілкування, обмін думками.

У *третьому колі* розміщено сегмент «міжнародне співробітництво», який сприяє інтеграції в міжнародний освітній простір. Саме тому в Ліцеї приділяється особлива увага такій діяльності. У створенні та організації умов для розвитку міжнародного партнерства ЗО важливу роль відіграють адміністрація, методичне об'єднання вчителів іноземної мови і гурток польської мови на базі Ліцею 71. Адміністрація координує діяльність із міжнародного партнерства (підписано інтенційну угоду про співпрацю із Гданською політехнікою; меморандум про співпрацю Alliance française).

Мережева взаємодія сприяє розширенню освітнього середовища завдяки розвитку логістики, активному впровадженню інновацій. Це – умова підвищення якості профільного навчання, налаштування конструктивного співробітництва, розвитку комунікацій між учасниками, забезпечення резервів, додаткових ресурсів та можливостей для вирішення проблем. Для означеної роботи створено фокус-групу «Іміджевий центр» із власним положенням (Додаток 3). Членами групи розроблено плани роботи майстерок, творчих груп (Додаток 4), нотатник-путівник з розвитку СК педагога (Додаток 5), «Індивідуальний освітній маршрут розвитку СК вчителя середньої та старшої ланки» (Додаток 6).

На *IV етапі* проведено повторний моніторинг розвиненості СК вчителів середньої та старшої ланки за допомогою анкетування та статистичних методів дослідження (Додаток 7), його узагальнені результати (2023 рік) порівняно із первинними (2021 рік) результатами моніторингу. Визначено динаміку рівнів розвиненості мотиваційно-ціннісного компонента (МЦК) та рефлексивного компонента (РК).

Дані таблиці ілюструють покомпонентне зростання показника високого рівня мотиваційного складника відповідно на 15,8% та ціннісного – на 11,9% й зменшення показників як достатнього (відповідно на 13,1% мотиваційний складник та на 7,5% – ціннісний), так і середнього (відповідно на 2,7% мотиваційний складник та на 3,6% – ціннісний) і низького рівнів (на 0,8% – ціннісний складник). Це доводить ефективність організації внутрішньої мережевої взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Результати порівняння наведено в таблиці 3 додатку 8.

Проаналізовано динаміку рівнів розвиненості рефлексивного компонента (РК) СК вчителів середньої та старшої ланки Ліцею під час здійснення первинного та повторного моніторингу. Результати порівняння наведено у таблиці 4 додатку 8. Результати, подані в таблиці, ілюструють закономірне зростання показників високого рівня рефлексивного складника за критеріями: соціально-педагогічна готовність – на 16,3 %, соціально-технологічна готовність – на 16,2% та соціально-професійні здібності – на 22,1 %, що в середньому за показником узагальнених даних складає 18,2%. У таблиці продемонстровано й зниження показників як достатнього на 13% загалом, так і середнього рівнів на 4,8%. У результатах повторного моніторингу відсутні показники низького рівня.

Позитивну динаміку розвиненості рівня СК вчителів відображено у таблиці 5 додатку 8 в показниках мотиваційно-ціннісного й рефлексивного компонентів – кількісно на 12 балів порівняно з первинним моніторингом (6%). Результат порівняльного аналізу вказує на високий рівень СК вчителів Ліцею. Тож учителі навчилися швидко адаптуватись до нових життєвих ситуацій, виявляли більшу гнучкість, дипломатичність у спілкуванні з усіма учасниками освітнього процесу. Для більшості з них властивою стала інтеріоризація – формування розумових дій і внутрішнього плану їхньої свідомості під час засвоєння зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування.

На основі порівняння результатів моніторингу з очікуваннями рівня розвиненості СК зроблено висновок про ефективність Моделі. Окреслено можливості впливу мережевої взаємодії ЗО на ресурсний потенціал Ліцею. За

результатами роботи майстерок розроблено методичні рекомендації щодо розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОЗРОБКИ

У рамках визначення результативності розвитку соціальної компетентності вчителів Ліцею встановлено, що показники соціальної компетентності за мотиваційним компонентом зросли від 87% до 94%, за ціннісним компонентом – від 83% до 91%. Показники рефлексивного компонента підвищилися за групою критеріїв оцінки «соціально-педагогічна готовність» – із 87% до 91%; «соціально-технологічна готовність» – із 93 до 94%; «соціально-професійні здібності» – із 90 до 93%.

Упродовж дослідження розроблено Продуктивну модель розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки, створено картосхему мережевої взаємодії Ліцею під час вивчення соціокультурного простору ЗО, розроблено рекомендації керівникам закладів освіти і вчителям середньої та старшої ланки.

ВИСНОВКИ

На підставі опрацювання державних нормативних документів, науково-педагогічної, методичної літератури, передового педагогічного досвіду з питання розвитку СК вчителів, соціокультурного простору ЗО з'ясовано дескриптори соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки, виявлено істотну роль впливу на неї самоаналізу та професійного саморозвитку, виокремлено чинники впливу на розвиток СК вчителя; окреслено особливості освітнього соціокультурного простору як чинника розвитку СК.

У межах дослідження розроблено власну Продуктивну модель розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки, започатковано роботу фокус-групи «Іміджевий центр», обрано доцільні методики, запропоновано «Індивідуальний освітній маршрут розвитку соціальної компетентності вчителя», нотатник-путівник та плани роботи майстерок, що дозволило позитивно впливати

на розвиток СК вчителів. Результати аналізу мережевої взаємодії Ліцею в рамках модернізації його соціокультурного простору забезпечили створення картосхеми мережевої взаємодії та визначення напрямів розширення зв'язків ЗО.

Упродовж роботи модифіковано та апробовано методики для визначення рівня розвитку СК вчителів у соціокультурному просторі й відстеження його ефективності. Підтверджено позитивну динаміку розвиненості СК вчителів Ліцею на рівні мотиваційно-ціннісного й рефлексивного компонентів. Розкрито сутність мережевої взаємодії Ліцею та розширено її в процесі реорганізації ЗО.

Обґрунтовано висновки та розроблено рекомендації для подальшого розвитку соціальної компетентності вчителів середньої та старшої ланки.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ РОЗРОБКИ ДО МАСОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Для успішного впровадження викладеного досвіду роботи радимо керівникам закладів освіти та вчителям середньої та старшої ланки:

- опрацювати нормативно-правову базу щодо професійної компетентності вчителя середньої та старшої ланки в Україні;
- розробити «Індивідуальний освітній маршрут розвитку соціокультурної компетентності вчителя середньої та старшої ланки»;
- сприяти підвищенню кваліфікації педагогічних працівників з питань використання інноваційних методик на базі закладу післядипломної освіти в курсовий період та розвиненості соціальної компетентності вчителів середньої та старшої ланки в міжкурсний період;
- створити: а) власну модель розвитку соціальної компетентності вчителів середньої та старшої ланки; б) власні плани роботи творчих майстерок;
- зміцнити зв'язки всередині «горизонтальних альянсів» у рамках мережевої взаємодії закладу освіти;
- розширити зв'язки в соціокультурному просторі закладу освіти;
- постійно відстежувати поступ розвитку соціальної компетентності вчителів середньої та старшої ланки.

Список використаних джерел

1. Буяшенко В. В. Соціокультурний підхід у дослідженні соціальної турботи. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=1411&chapter=1>
2. Варецька О. В. Мережні форми взаємодії суб'єктів соціокультурного простору. *Управління освітою сільської місцевості: науково-методичний посібник*. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. С.35-84.
3. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: монографія. Запоріжжя: Кругозір, 2015. 532 с.
4. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2015. 47 с.
5. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2015. 630 с.
6. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2015. №7-8. С. 5-8.
7. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavni-j-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
8. Закон України «Про освіту» (зі змінами). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
9. Ковальчук В. А. Соціальна компетентність вчителя як складова професійно-педагогічної компетентності. *Соціалізація особистості: збірник наукових праць* / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. Том XVIII. Київ: Логос. 2002.

C.70-76.

10. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

11. Концепція розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT1078>

12. Косовець В. І. Роль соціокультурного середовища села у розвитку соціальної активності молоді. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N123/N123p087-094.pdf.

13. Проект Закону України «Про післядипломну освіту». URL: https://btf-pdatu.at.ua/Rizne/proekt_zu_pro_pdo_na_25_12_2013.pdf

14. Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

15. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

16. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

17. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія. Одеса: Юридична літ-ра, 2009. 504 с.

18. Dee C. C. The effectiveness of behavioral consultation combined with competency-based training for the acquisition of teacher skills: Ph.D. The University of Utah, 1998. 175 p.

19. Jackson J.J.-M. Effective teacher traits that foster the development of social competence as a factor of resilience in elementary-school-age foster children: Ed.D. Pepperdine University, 2003. 334 p.

20. Meichenbaum D. Components of the Model. *Social competence* / edited by Jeri Dawn Wine & Marti Diane Smye. New York – London : The Guilford Press, 1981. P. 37–60.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Результати дослідження двох компонентів СК (первинні)
https://docs.google.com/document/d/1bgIm1Bo_MnISjwraeWmIFDrqnbH7hz6O/edit?usp=drive_link

Додаток 1А. Моніторингові маркери використані для діагностики мотиваційно-ціннісного (МЦК) та рефлексивного (РК) компонентів соціальної компетентності вчителя закладу освіти
https://docs.google.com/document/d/1Ed0zoz-wodKHciw-iRwr-Xyoy4eOMD8ZQygNS-asYXg/edit?usp=drive_link

Додаток 2. Результати анкетування за методиками (первинний моніторинг)
https://docs.google.com/document/d/1xQZpI5Si3CKK3gyAoXjhKumHrWssVas5/edit?usp=drive_link

Додаток 3. ПОЛОЖЕННЯ про фокус-групу «Іміджевий центр Запорізької гімназії №71»
https://docs.google.com/document/d/1ea-6gPLRCQhlsLH6DL47D4HRRMoJaf2_/edit?usp=drive_link

Додаток 4. План роботи творчих майстерок (ТМ) з розвитку соціальної компетентності вчителів середньої і старшої ланки Запорізького ліцею №71
https://docs.google.com/document/d/1NMjUpKcjsFVfXkOFJeK8cAgM9WmKmZY/edit?usp=drive_link

Додаток 5. НОТАТНИК-ПУТІВНИК з розвитку соціальної компетентності вчителя середньої та старшої ланки
https://drive.google.com/file/d/1u1m-XnjnnNHuxjN0lgEDvTzHt88solH8/view?usp=drive_link

Додаток 6. Індивідуальний освітній маршрут розвитку соціальної компетентності вчителя

https://docs.google.com/document/d/1_ihB_kGAPOFlkl8H4V6i3waAmjdpHS87/edit?usp=drive_link

Додаток 7. Результати анкетування за методиками (повторний моніторинг)

https://docs.google.com/document/d/1qMX0RZhElbCTPOtUJsi6-dugruNuwfeN/edit?usp=drive_link

Додаток 8. Динаміка рівнів розвиненості компонентів соціальної компетентності вчителів середньої та старшої ланки Ліцею за результатами первинного і повторного моніторингу

https://docs.google.com/document/d/1PN1ezOPocgQktDv7MEgWrQxvTwdTFNWI/edit?usp=drive_link

